

Наталія Кордунова, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології та психодіагностики
факультету психології ВНУ імені Лесі Українки

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ДЦП

Сім'я – це те соціальне середовище, з яким людина пов'язує все своє життя.

Потреба в батьківській любові і опіці є однією з найсильніших людських потреб. Більшість психологів стверджують, що з перших хвилин життя дитина розвивається як соціальна істота, адже перед нею розкривається світ людських предметів, взаємовідносин, який створюється діяльністю багатьох поколінь.

Для дитини її сім'я, батьки – перше джерело людського спілкування, умова розвитку майбутньої особистості. Особливо це стосується сімей, де виховуються діти з вродженими фізичними вадами. До таких дітей відносяться діти з церебральним паралічем.

Відомі вчені В. Бочелюк, А. Турубарова та інші, які займаються вивченням цієї хвороби, стверджують, що ДЦП – це вроджене, або набуте під час пологів ураження головного мозку, яке набуває тієї чи іншої форми залежно від зони локалізації і рівня важкості. Отже, ДЦП є хронічним соматичним захворюванням, яке впливає не лише на фізичний, але й на психічний розвиток дитини.

Вчені зазначають, що на порушення формування психіки і особистості дитини з ДЦП, впливає не лише соматична сторона самої хвороби, але й умови розвитку, виховання і взаємовідносини в сім'ї. Доведено, що існує пряма залежність між батьківським ставленням до дитини з церебральним паралічем і виникненням порушень поведінки, психічних станів, або особистих деформацій [1].

Дана проблема яскраво представлена також у працях Л. Вавіної, Т. Дегтяренко, які звертають увагу на соціальні конфлікти, які виникають у сім'ї в зв'язку з тим, що в одного її члена є захворювання на ДЦП. Проблеми сімей залежать від характеру і міри прояву ДЦП, від можливих вторинних соматичних пошкоджень, від суб'єктивного образу життя і структури особистості кожного члена сім'ї, від індивідуальних життєвих позицій батьків і морального клімату в сім'ї. Адже у дітей з церебральним паралічем спостерігаються не лише фізичні вади, але й недорозвиненість пізнавальної, емоційно-вольової сфери та інших психічних процесів [2].

Захворювання накладає відбиток на особливості нервово психічної діяльності, характер, темперамент дитини. Більшість таких дітей замкнуті, некомунікабельні, примхливі. Значна кількість дітей, майже 40 %, важко переживають хворобу. Наявність рухових і мовних порушень в комплексі з особливостями інтелектуальної діяльності і порушенням розвитку окремих психічних функцій, є причиною формування соціальних труднощів, соціальної дезорганізації, що проявляються у проблемах навчання, спілкування, формуванні специфічного укладу життя дитини.

Багато дітей з церебральним паралічем взагалі не навчаються. Для таких дітей характерним є порушення комунікативної функції, що проявляється в труднощах взаємовідносин з оточуючими. Однак, у більшості труднощі контакту існують лише при спілкуванні з новими людьми, певні труднощі виникають при спілкуванні з однолітками, родичами, знайомими. Повністю не можуть вступити в контакт лише окремі діти, свій вільний час такі діти проводять на самоті. Таким чином, у дітей з церебральним паралічем, в силу порушення різних функцій і характерологічних особливостей, утруднені: соціальна адаптація, включення адекватного віку, виховні і педагогічні процеси. Це накладає відбиток на сім'ю такої дитини, формує в ній ряд специфічних проблем.

Складні проблеми виникають в таких сім'ях у зв'язку з необхідністю їх участі в педагогічній реабілітації, особливо у випадках навчання в домашніх умовах. Особливо велике значення має і соціалізуюча виховна роль сім'ї, адже саме в ній дитина засвоює досвід соціального життя в суспільстві, отримує знання про предмети і явища світу та інше.

Психологічні дослідження сімей, які виховують дітей з церебральним паралічем свідчать про те, що батьки хворих дітей відчують серйозні труднощі в оцінці їх характерологічних і розумових особливостей. Найчастіше в таких сім'ях зустрічається такий тип виховання як гіперопіка, яка проявляється в надмірній батьківській опіці хворої дитини, надмірній відданості їй. Хвороба стає центром, на якому фіксується увага всієї сім'ї. Багато дітей при такому стилі виховання стають егоцентричними, звикають до думки, що їх потрібно оберігати від усіх неприємностей і обов'язків. Таке виховання культивує не лише егоцентризм, але й пасивну життєву позицію дитини. В результаті такого виховання діти стають невротичними, пасивними, залежними, погано пристосовуються до трудової діяльності.

Протилежним ставленням до такої дитини в сім'ї є явне або приховане емоційне відторгнення хворої дитини. В таких сім'ях дитина почуває себе непотрібною для батьків. При прихованому або латентному емоційному відторгненні батьки усвідомлюють своє негативне ставлення до хворої дитини, намагаються компенсувати його підкресленою турботою про матеріальне благополуччя дитини, її здоров'я. В таких сім'ях відсутній емоційний контакт з дитиною та довірливе ставлення до неї. Становище емоційно відторгненого члена сім'ї негативно впливає на формування характеру дитини. Такі діти часто стають замкнутими, агресивними, у них може розвиватися неадекватна самооцінка, формується пасивна життєва позиція.

В сім'ях де є дитина з ДЦП досить часто зустрічається і такий тип виховання, як гіпоопіка. В такій сім'ї переживання і труднощі дитини ігноруються, а якщо все ж таки потрапляють в поле зору батьків, то лише викликають у них роздратування за неспроможність обслуговувати себе, її не пестять, не схвалюють її позитивних дій. Батьки мало контактують з дитиною, мотивуючи це своєю постійною зайнятістю, намагаються передати турботу про дитину іншим особам [3].

За даними опитування вчених А. Луговського, М. Сварник, О. Падалка, коли батьки дізнаються про відхилення у дитини, у них виникає період великих психологічних ускладнень, пов'язаних з важкими душевними переживаннями. В перші місяці в сім'ї виникає напружена ситуація. Відчуття провини, розчарування призводить до сімейних негараздів, самоізоляції від суспільства.

Поступово у багатьох батьків, які мають таких дітей, з'являється впевненість в особистій оцінці життєвих проблем. Встановлення оптимальних взаємовідносин з дітьми значною мірою залежить від глибини і усвідомлення переживання батьками стану своєї дитини. Надмірна стурбованість батьків передається дитині і вона починає вести себе недовірливо. Обмеження рухомості для багатьох дітей є великим випробовуванням, в результаті цього вони стають неспокійними, дратівливими. Дефект дитини деякі батьки сприймають як особисту неповноцінність, особливо коли батьки втрачають впевненість в собі, нездатні правильно організувати спілкування з дитиною, використати отримані знання в процесі її виховання.

Отже сім'я відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини, в утворенні її ціннісних і моральних орієнтацій. Гармонійна сім'я є важливим аспектом у розвитку дитини з церебральним паралічем, адже вона створює модель поведінки для дитини, де вона копіює не

лише жести, поведінку, рухи, інтонацію мови, але й стиль переборення життєвих стресів, які характерні її батькам.

Діти з церебральним паралічем потребують не лише постійного догляду, але й спеціального виховання. Основним напрямком у роботі з такими сім'ями є активне заохочення обох батьків до участі в реабілітації дитини, медико-психологічна робота з сім'ями з ціллю корекції взаємовідносин між батьками і дітьми, цілеспрямоване і планомірне навчання батьків методикам здійснення реабілітаційних заходів у домашніх умовах і виконання призначених рекомендацій. Заохочувати сім'ю потрібно відразу після встановлення діагнозу ДЦП і початку лікування. Участь обох батьків у реабілітації сприятливе впливає на морально-психологічний клімат в сім'ї та інше [4].

Батькам хворої дитини необхідно знати особливості її психофізичного розвитку. Правильне уявлення про потенційні можливості дитини допоможе батькам разом із спеціалістами розкрити перспективи, побудувати науково-обґрунтовану систему занять з дітьми.

Отже, можна зробити висновок, що виховання дитини в повноцінній сім'ї відіграє важливу роль у формуванні особистості дитини, в утворенні ціннісних і моральних орієнтацій, її поведінки і ставлення до оточуючих людей. Являючись джерелом інформаційного, життєвого досвіду і найближчим мікрооточенням для дитини, батьки і їх виховна позиція можуть вплинути не лише на розвиток, але й на психічний та соматичний стан дитини. Успішне пристосування таких дітей до умов соціального середовища не можливе без участі виховання, турботи й опіки з боку обох батьків. Взаємини дітей з іншими членами сім'ї і з найближчим мікрооточенням сім'ї також будуть формуватися залежно від стосунків в сфері «батьки-діти». У випадку, коли батьки не послідовні в пропагуєчій ними дисципліні, дитина не зможе зорієнтуватися в тій чи іншій ситуації і це може призвести до розладу поведінки, труднощів пристосування, невротичних та комунікативних розладів. При відсутності чи пасивності одного з батьків, а також при надмірному впливі на дитину інших членів сім'ї, може розвиватися порушення по типу гіпер- чи гіпоопіки, емоційного відторгнення та інших відхилень. Встановлення оптимальних психологічних взаємовідносин між батьками і дітьми значною мірою залежить від глибини і усвідомленості переживання батьками хвороби дитини. Отже, існує прямий взаємозв'язок між психологічними аспектами сімейного виховання і становленням системи взаємин «батьки-діти».

Література

1. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2011. 264 с.
2. Дегтяренко Т. М., Вавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: [навч. посіб.]. Суми: ВТД «Універсальна книга», 2008. 302 с.
3. Кордунова Н. О., Панас О. Роль сім'ї у формуванні особистості дитини з обмеженими можливостями. *Психогенеза особистості: норма і девіація*: зб. наук.статей і тез; гол. ред. Я. Гошовський. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2022. С. 67–73.
4. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей: метод. посіб. / уклад.: А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. Львів: Колесо, 2008. 144 с.

Анастасія Костючик, студентка факультету психології ВНУ імені Лесі Українки;

Віктор Коширець, кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології та психодіагностики факультету психології ВНУ імені Лесі Українки

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ САМОЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Психологічна наука традиційно вивчає особистість як складну систему, якій притаманні ті чи інші психічні особливості під впливом різних соціальних чинників, форм діяльності та комунікації. Численні теорії особистості базуються на принципі активної діяльності людини в процесі особистісного розвитку. Те, наскільки індивід є активним, виражається в ініціативному, самостійному, а також трансформаційному ставленні особистості щодо реальних обставин дійсності, оцінки інших і звичайно самої себе.

Проблема самооцінки розглядається представниками багатьох психологічних шкіл, оскільки вона виходить з більш глобальної психологічної проблеми пізнання особистістю власного «Я» та розвитку її самосвідомості. Механізми формування ставлення індивіда до себе спираються на систему уявлень щодо власних особливостей, можливостей та обмежень. Загалом переважна більшість досліджень проблеми самоставлення особистості спирається на базове положення Б. Ананьєва

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет психології
Кафедра практичної психології та психодіагностики

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я, ОСВІТИ, НАУКИ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

*Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції
м. Луцьк, 28–29 березня 2024 року*

Луцьк
Вежа-Друк
2024

УДК 159.923(08)

П 86

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 28 березня 2024 року)*

П 86 **Психологічні** основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 28–29 березня 2024 року) / ВНУ імені Лесі Українки; кафедра практичної психології та психодіагностики; за заг. ред. Л. І. Магдисюк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2024. – 188 с.

У збірнику матеріалів представлені доповіді учасників XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості», щодо практичної роботи фахівців із різними категоріями людей, які потребують соціальної, педагогічної та психологічної допомоги.

Збірник адресований науковцям, аспірантам, студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними науковими дослідженнями у галузі медичної, загальної та вікової психології.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за науковий та літературний зміст опублікованих матеріалів несуть їх автори.

УДК 159.9(08)+316.6(08)

© Автори тез

© Кафедра практичної психології
та психодіагностики Волинського
національного університету імені
Лесі Українки, 2024

ЗМІСТ

Андріяш Світлана, Грицюк Ірина Вплив психологічного клімату сім'ї на успішне навчання дітей із ЗПР у молодшому шкільному віці	7
Антонюк Катерина, Магдисюк Людмила, Сойко Оксана Порушення особистісного розвитку в дитячому віці	9
Антонюк Катерина, Магдисюк Людмила Психоемоційне вигорання у медичних працівників	12
Бабій Микола, Приймачук Руслана Причини гандикапізму в інклюзивній освіті	16
Бірук Людмила, Коширець Віктор Особливості застосування арт-терапії в роботі з психосоматичними розладами	19
Борисюк Марія, Шкарлатюк Катерина Особливості психологічного відновлення військовослужбовців	22
Будівська Вікторія, Коширець Віктор Арт-терапевтичний метод у роботі з емоційною та особистісною сферами дітей дошкільного віку	25
Ваврисевич Анна, Грицюк Ірина Психопатологія ненависті та її вплив на особистість	29
Виногородський Богдан, Мельник Антоній Психологічна діагностика тривожності у студентів-першокурсників	31
Віцинець Алла, Шкарлатюк Катерина Традиція як інтегруючий чинник батьківсько-дитячої взаємодії	34
Галкіна Тетяна, Шкарлатюк Катерина Психологічні засоби стимулювання інтелектуального розвитку дітей	38
Глущенко Микита, Мушкевич Мирослава Особливості функціонування я-концепції особистості з травмою інцесту	42
Глушук Ірина, Мушкевич Мирослава Копінг-стратегії військовослужбовців	46

Горщарук Інна, Магдисюк Людмила Психологічна характеристика комп'ютерної залежності як форми адиктивної поведінки підлітків	49
Гриб Тетяна, Федоренко Раїса Аналіз психологічних особливостей партнерів, які перебувають у громадянському шлюбі	52
Грицюк Михайло, Федоренко Раїса Аналіз особливостей інтернет-залежної поведінки осіб підліткового віку	56
Денєко Олена, Магдисюк Людмила Психологічні особливості професійного стресу у медичних працівників	60
Жданюк Назарій, Грицюк Ірина Емоційний контроль у стресових ситуаціях як інструмент особистої ефективності людини	63
Замелюк Марія, Магдисюк Людмила Психологічні фактори, що впливають на появу страхів у дітей	66
Замелюк Марія, Федоренко Раїса Мотивація особистісного розвитку студента	69
Квятковська Ольга, Федоренко Раїса Психологічні особливості функціонування сім'ї в умовах воєнного стану	71
Козак Галина, Грушецька Ольга Розлади харчової поведінки молоді	74
Коломієць Тетяна, Шкарлатюк Катерина Особливості прояву тривожності підлітків з різним рівнем самооцінки	77
Кордунова Наталія Психологічні аспекти сімейного виховання дітей з ДЦП	80
Костючик Анастасія, Коширець Віктор Сучасні підходи до вивчення самооцінки особистості	84
Лагута Юлія, Грицюк Ірина Психологічні особливості опікунської сім'ї	88
Лисак Володимир, Клевцов Андрій, Магдисюк Людмила Форми та види адиктивної поведінки військовослужбовців	90

Лобанова Поліна, Федоренко Раїса Селфхарм у підлітковому віці: причини та прояви	92
Люшук Наталія, Шкарлатюк Катерина Психологічні особливості підлітків з девіантною поведінкою: діагностика і корекція	95
Мазурик Андрій, Коширець Віктор Особливості психологічної реабілітації ветеранів-військовослужбовців за допомогою йоготерапії	100
Мельник Людмила Дослідження впливу військової агресії на рівень ворожості та агресії сучасних підлітків в Україні	103
Миرونюк Олена, Шкарлатюк Катерина Психологічні основи формування професійного іміджу педагога	106
Никитюк Раїса, Пашкіна Алла Психологічні особливості міжособистісного спілкування у осіб пізньої зрілості	110
Неборак Володимир, Коширець Віктор Депресивні стани як чинники трудової та соціальної дезадаптації ...	113
Пасічник Леся, Мушкевич Мирослава Теоретичні аспекти поняття почуття провини	115
Пристаичук Катерина, Пашкіна Алла Сімейні відносини на етапі «молодої сім'ї»	120
Провальська Лідія, Грицюк Ірина Роль сімейного виховання у формуванні невротичних розладів у дітей	122
Прокопюк Інна, Магдисюк Людмила Арт-терапія: шлях до самопізнання, самовираження та зцілення	125
Рабчук Сергій, Коширець Віктор Основні підходи до дослідження проблеми адиктивної особистості	128
Радчишина Людмила, Магдисюк Людмила Психологічні особливості та чинники тривожності особистості підлітка в умовах війни	131
Рибачок Надія, Магдисюк Людмила Психологічні особливості прояву самотності у підлітків	134

Розвад Анастасія Взаємодія батьків і дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі	137
Рондер Назар, Грицюк Ірина Психологічні особливості професійного самовизначення військовослужбовців після участі у бойових діях	139
Семенчук Тетяна, Федоренко Раїса Психологічні особливості сексуальних взаємин на ранній стадії функціонування сім'ї	142
Сільчук Марія, Федоренко Раїса Причини та ознаки суїцидальної поведінки серед підлітків	145
Скучинська Марія, Дучимінська Тамара Теоретичний аналіз психологічних особливостей емоційного інтелекту особистості	148
Троць Марта, Сойко Оксана Особливості формування психоемоційного стану дитини: вплив типів сімейного виховання, соціального середовища	151
Урбанський Маріуш, Кавецька Наталія, Поліщук Вікторія Дедуктивна компетентність: не будьте надто чутливими до учасників вашого дослідження	154
Федоренко Діана, Магдисюк Людмила Аналіз впливу батьківсько-дитячих взаємин на вибір шлюбного партнера	157
Хопта Мар'яна, Грицюк Ірина Психологічні особливості переживання горя в умовах війни в Україні	160
Шафран Діана, Магдисюк Людмила Психологічна готовність військовослужбовців до виходу на пенсію ...	162
Шевцова Тетяна Особливості прояву психологічної безпеки особистості в процесі особистісної самореалізації	164
Шиминюк Іванна, Коширець Віктор Психологічні особливості ставлення особистості до грошей	168
Шмига Богдана, Магдисюк Людмила Розлади харчової поведінки та їх причини у підлітків	171
Шмігель Ольга, Федоренко Раїса Психологічний аналіз прояву ревностів у подружніх парах	175